

професійної діяльності, залежить від рівня кваліфікації, досвіду й майстерності. професійно значущих якостей особистості та морально-етичних норм.

Список використаної літератури

1. Коваленко О. Я. Ключ до відкриття світу, або практичне спрямування іншомовної освіти / О. Я. Коваленко // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2009. – № 4. – С. 6–12.
2. Лейчик В. М. Терминоведение: предмет, методы, структура / В. М. Лейчик. – Изд. 3-е – М. : Изд-во ЛКИ, 2007. – 256 с.
3. Кирда А. Т. Тенденції розвитку цілей освіти в розвинених країнах світу і Україні (друга половина ХХ століття) : автореф. дис. ... канд. пед. наук / А. Т. Кирда. – К., 2005. – 19 с.
4. Кудоярова О. В. Национально-культурная специфика тематического потенциала медицинского кооперативного профессионально-непрофессионального дискурса / О. В. Кудоярова // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – 2011. – № 972. – С. 24–28.
5. Поляченко Ю. В. Медична освіта в Україні / Ю. В. Поляченко, В. Г. Передерій, О. П. Волосовець, В. Ф. Москаленко, І. Є. Булах. – К. : Книга плюс. – 2005. – 383 с.
6. Шелов С. Д. Определение терминов и понятийная структура терминологии / С. Д. Шелов ; С.-Петербур. гос. ун-т. – СПб. : Изд-во С.-Петербур. ун-та, 1998. – 233 с.
7. Harman G. Cognitive science / Gilbert Harman // The making of cognitive science: essays in honor of George. A. Miller. – Cambridge (Mass.), 1988. – P. 258–268.

УДК 811'366.5

Наталія Костусяк

ФУНКЦІЙНІ ОЗНАКИ ГРАМЕМИ СПОНУКАЛЬНОЇ СИНТАКСИЧНОЇ МОДАЛЬНОСТІ

У статті системно описано граему спонукальної модальності, подано її дефініцію, окреслено діапазон семантичних і формальних репрезентантів модального значення власне-спонукальності та схарактеризовано значеннєві параметри й формальні маркери контамінованої спонукально-бажаної модальності.

Ключові слова: спонукальна модальність, наказовий спосіб, спонукальний спосіб, кличний відмінок, інфінітив, категорія часу дієслова, предикат.

Костусяк Н. Функциональные признаки граммы побудительной модальности. В статье проведено системное описание граммы побуди-

тельной модальности, представлена её дефиниция, определён диапазон семантических и формальных репрезентантов модального значения собственно-побудительности и охарактеризованы смысловые параметры и формальные маркеры контаминированной побудительно-желаемой модальности.

Ключевые слова: побудительная модальность, повелительное наклонение, побудительное наклонение, звательный падеж, инфинитив, категория времени глагола, предикат.

Kostusyak N. Grammeme's Functional Characteristics of Incentive Modality.

In the article a systematic description of grammeme of incentive modality is conducted, its shown its definition, the range of semantic and formal representants of modal values of self-motivator and semantic parameters are defined and also the formal markers of contaminated causative-desired modality is characterized.

Key words: incentive modality, imperative, inductive mood, vocative, infinitive, the category of the verb, predicate.

Постановка наукової проблеми та її значення. Наукові зацікавлення мовознавців кінця ХХ – початку ХХІ ст. зорієнтовані на розв'язання низки актуальних проблем, що не мають однозначного тлумачення в лінгвістичній теорії та стосуються стану й перспектив розвитку сучасної граматичної науки. Останнім часом з'явилося чимало фундаментальних наукових студій, у яких відображено нове багатоаспектне потрактування категорійної системи української мови, сконцентровано увагу на функціонуванні й ранжуванні граматичних категорій та граем. До таких дискусійних питань входить вивчення категорії синтаксичної модальності – комунікативно-прагматичної категорійної одиниці суб'єктивного спрямування, що належить до необхідних елементів висловлення та, ґрунтуючись на реально-ірреальному протиставленні, маркує різноманітні акти мовлення.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Комплексне дослідження модальності запропонували Ш. Баллі [1, 26–60], О. В. Бондарко [10], Г. О. Золотова [3], Г. П. Немец [6] й ін. В україністиці великий внесок у розбудову теорії модальності зробили О. С. Мельничук [9, 17–21], А. П. Загнітко [2, 109–117], Л. О. Кадомцева [9, 119–137], М. В. Мірченко [5, 302–334] тощо. Попри значну кількість студій вітчизняних і зарубіжних мовознавців попередні напрацювання не дають повного та цілісного уявлення про організацію цієї категорійної одиниці, систему різнорангових засобів її вираження, внутрішнє граемне структурування. За нашими спостереженнями, структурна схема аналізованої категорії, яку визначає кількість протиставлених рядів форм з однорідним значенням, безпосередньо пов'язана з комплексною

категорією комунікативної настанови, що відбиває реалізацію прагматичних намірів мовця й охоплює вісім величин – розповідність, питальність, спонукальність, бажальність, умовність, стверджувальність / заперечність, вірогідність і переповідність, відповідно до цього виокремлюємо й вісім модальних значень – розповідну, питальну, спонукальну, бажальну, умовну, стверджувальну / заперечну, вірогідну та переповідну модальності. З-поміж них поглиблення й уточнення потребує грамема спонукальної модальності. У численних граматичних описах, особливо виконаних у традиційному плані, часто абсолютизують лише один із багатьох її класифікаційних параметрів, що й зумовлює **актуальність** статті. У центрі нашої уваги – значеннєві вияви, комунікативно-прагматичні особливості спонукальної модальності, зумовлені активними тенденціями сучасної мовної практики, та спеціалізовані й неспеціалізовані формальні засоби її реалізації, роль і місце в граматичній системі сучасної української мови. З огляду на це, **мету** праці вбачаємо в цілісному, системному вивченні досліджуваної грамеми, теоретичному обґрунтуванні сукупності її кваліфікаційних ознак. Для досягнення поставленої мети ставимо перед собою такі **завдання**: 1) подати дефініцію грамеми спонукальної модальності; 2) окреслити діапазон семантичних і формальних репрезентантів модального значення власне-спонукальності; 3) схарактеризувати значеннєві параметри та формальні маркери контамінованої спонукально-бажаної модальності.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. *Спонукальна модальність* – грамема категорії синтаксичної модальності, яка має узагальнену семантику волевиявлення дії, процесу, стану, розчленовану на значення власне-спонукальності та значення, що становить контамінацію волевиявлення й бажаності. Перспективність дослідження конструкцій власне-спонукальної та контамінованої спонукально-бажаної модальності спроектована комунікативно-прагматичним аспектом, який передбачає глибше пізнання їхньої специфіки й внутрішньої структурної організації. Спільність обох семантичних різновидів спонуканої модальності полягає в тому, що їхні значення ірреальні, спрямовані на реалізацію ситуативно-прагматичних і комунікативних завдань та пов'язані з віддзеркаленням позначуваних явищ дійсності у свідомості співрозмовників. Водночас реченнєві побудови із власне-спонукальною й спонукально-бажаною модальністю мають чимало розрізнявальних ознак,

зокрема їм притаманна різна спрямованість на виконання певного мовного завдання, яка залежить від комунікативного наміру мовця. Хоч вони призначені викликати дію адресата, але спонукальні конструкції містять категоричність та комплекс мовленнєвих і немовленнєвих дій, пов'язаних зі спонуканням співрозмовника до виконання наказів, а спонукально-бажані структури найчастіше відображають прохання, тобто в них відбувається часткова нівеляції апелятивності, її вияв стає слабкішим.

Важливим для опису конструкцій зі спонукальною модальністю вважаємо зорієнтованість на кількість необхідних елементів, які беруть участь у реалізації значення волевиявлення. Відповідно до цього структури зі спонукальною модальністю, відбиваючи певні відношення між комунікантами, зумовлюють обов'язкову наявність двох компонентів – мовця й адресата. Адресат виявляє або нейтральне ставлення до вираженого волевиявлення, або репрезентує його у вигляді виконання окресленої адресантом дії. Ми схильні до думки, що до елементів, необхідних для експлікації спонукальної модальності, належить три складники – мовець, адресат і предмет волевиявлення. Продукуючи зазначені конструкції, адресант спонукає співрозмовника до виконання якоїсь дії, реалізації стану тощо.

Центральну сферу синтаксичних одиниць спонукальної модальності структурують побудови із власне-спонукальною модальністю, які виражають вольові стосунки між учасниками комунікативного акту. Комунікативно-прагматичний підхід до вивчення висловлень цього модального типу дає змогу постулювати, що в спонукальній ситуації завжди присутні адресант (називає спонукальну дію) та адресат (від нього очікують виконання цієї дії). З огляду на таку особливість, а також спираючись на погляди К. Бюлера, пов'язані з корелятивним протиставленням функцій репрезентації й апеляції, М. С. Скаб висунув положення про «наявність у мові специфічної функціональної сфери апеляції, яка представлена предикатною та предметною частинами змісту» [8, 7]. Дотримуючись цієї концепції, поділяємо думку дослідника про те, що «ядерним реченням апеляції слід вважати таке двоскладне утворення, де матеріально вираженими є особа, якій адресоване мовлення, та предикат із значенням волевиявлення (спонукання до дії)» [8, 24]. Синтаксична модальність зазначених одиниць експлікує бажання мовця домогтися від співрозмовника виконання певної дії, що забезпечить відповідність

між основним змістом спонукальної структури та дійсністю. Ірреальний вияв таких висловлень зумовлює наявність імперативного предиката – носія семантичної ознаки потенційності, оскільки він називає дію, яку адресат може виконати в майбутньому. Мовним одиницям на позначення мовця й співрозмовника, що є складниками змістової сфери речення, притаманні відповідні розрізнявальні ознаки. На семантико-синтаксичному рівні мовець маркує суб'єктну сферу та містить ознаку активності, натомість особу-співрозмовника позначає компонент із семантикою адресата – потенційного суб'єкта дії (виконавця спонукання) і характеризується пасивністю. Співрозмовник за комунікативним наміром мовця повинен сприймати інформацію адресанта, а пізніше – реалізувати її у вигляді дії, до якої спонукає мовець.

Специфічне комунікативне призначення висловлень спонукальної модальності дає змогу з'ясувати особливості їхнього морфологічного вираження. Позиційна структура таких речень зумовлює наявність двох компонентів, що однаковою мірою передбачають один одного: присудок у формі наказового способу зі значенням волевиявлення (спонукання до дії) потребує підмета в кличному відмінку на позначення особи, якій адресоване мовлення, а підмет визначає форми особи та числа присудкового компонента. Отже, наказовий спосіб дієслова й кличний відмінок іменника перебувають у зв'язку взаємозалежної координації. Специфічні умови функціонування аналізованих мовних одиниць роблять їх значною мірою пов'язаними з певними синтаксичними конструкціями. Особливість таких речень полягає в наявності зумовленої семантико-синтаксичною валентністю позиції суб'єкта, що в плані змісту реалізує загальнокатегорійну сему «предметність» у її проявах «істота / неістота». Наявність правобічних субстанційних синтаксем, які за способом вираження часто мають факультативний характер, залежить від семантичної природи імперативного предиката. Їм властивий менший ступінь необхідності, оскільки значну частину інформації адресат отримує з позамовної ситуації чи контексту: *А ти, сину, не гадкуй зле про вітця свого* (Р. Іваничук); *Князю, спробуймо смаженени* (П. Загребельний); *Йдіть, посли, у ванькир і чекайте нашого рішення* (Ю. Мушкетик). М. С. Скаб зауважує, що на власне-семантичному рівні структура з предикатом у формі наказового способу розгортається в семантично складне речення *Я (мовець) говорю, наказую, повідомляю тобі (адресатові*

мовлення), бо я (мовець) хочу того, так що ти (адресат мовлення) будеш слухати (сприймати мовлення) [8, 15].

Головним компонентом зазначених конструкцій виступає предикат у формі наказового способу дієслова чи його функційні еквіваленти, яким притаманна виразна значеннева розгалуженість. За семантичною окресленістю виділяємо такі типи предикатних компонентів, що структурують висловлення спонукальної модальності: 1) предикати дії: *Будуй, Іване, не всі піднімуться до твоїх висот...* (Р. Іваничук); *Сітки розпинайте!* (О. Гончар); 2) локативні предикати: *Зайди до мене ввечері* (Р. Іваничук); *Принесіть* послам сирівцю та вина (Ю. Мушкетик); *Поклади рушники он туди* (Ю. Мушкетик); 3) предикати процесу: *Панове, не хвилюйтеся, все буде, сподіваюся, гаразд* (Ю. Мушкетик); *Всевишньому і його вівтарю тисячократну хвалу возносячи, радуймося й веселімося!* (П. Загребельний); 4) предикати якості та якості-відношення: *То ж [люд. – Н. К.] хай буде вдячний князеві* (П. Загребельний); *Хай буде ваше обличчя грізним, рука переможною, мечі гострими...* (Р. Іваничук); *Будь вірним своєму слову, хане...* (Р. Іваничук); *Тату, будь уважний!* (О. Гончар); *Хай буде мир міцніший у стократ...* (М. Луків); 5) предикати стану: *Хай усім вам буде легко!* (В. Малик); 6) предикати кількості та кількості-відношення: [Тік. – Н. К.] *...хай буде один, центральний* (О. Гончар).

Дослідження фактичного матеріалу дало змогу зробити висновок про центральність першої групи предикатних компонентів, функціонування всіх інших позначене синкретизмом – нашаруванням на основне значення вторинної апелювальної семантики.

Центральну ланку становлять синтаксичні побудови з предикатною частиною наказового способу у формі другої особи однини та множини й першої особи множини. Речення з дієсловами другої особи сприймаємо як такі, що позначають ситуацію вольового впливу на адресата мовлення, який повинен внести зміни в позамовну дійсність, наприклад: *Сідай. Спочинь з дороги, брате* (Л. Костенко); – *Візьми булаву, батьку!* (Ю. Мушкетик); – *Дядьку, – чимдуж загукав Сивоок, – не стріляйте, дядьку!* (П. Загребельний); – *Пустіть, тату, – Роман незалежно, з тінню зневаги дивився в очі вітцеві* (Р. Іваничук). За умови функціонування предиката у формі першої особи множини спостерігаємо часткову зміну семантики реченневої структури. У такому разі роль потенційного виконавця дії виконує не лише адресат мовлення, а й сам адресант. У них суб'єктна синтаксема (предметна

частина апеляції) унаслідок великої семантичної самодостатності предиката часто зазнає редукації, тобто має імпліцитний вияв, пор.: – *Ходімо швидше, дядьку Самуїле! Ходімо!* (В. Малик) і – *Сідаймо, – каже, – у чужій господі. Господа є... Господаря нема* (Л. Костенко); *Ходімо далі!* (Р. Іваничук); *Допоможімо їм! Допоможімо!* (В. Малик). Структурам з експліцитно вираженим суб'єктом у лінгвістиці надають різного статусу. М. С. Скаб вважає, що такі конструкції «доцільно тлумачити як специфічне складне безсполучникове речення, утворене поєднанням вокативного речення, у якому головний член-вокатив виконує функцію привертання уваги особи – адресата мовлення, та односкладного особового речення. Лише присутність у цьому складному реченні позначення адресата мовлення зумовлює специфічне значення першої особи множини дієслова – значення сумісної (спільної) дії мовця і адресата (адресатів)» [8, 24]. На нашу думку, такі речення семантично ускладнені, проте з формально-синтаксичного боку прості, а не складні.

Аналіз функційно-семантичної специфіки утворень спонукальної модальності доводить, що засобами формального вияву предиката в них можуть слугувати аналітичні імперативні форми третьої особи, які містять ознаки семантичного ускладнення. З одного боку, вони маркують синкретизм значень волевиявлення та бажання, а з іншого – послаблюють категоричність спонукування. Л. О. Кадомцева надає їм статусу речень зі значенням бажальної спонукальності [9, 134]. Така модель реченневих побудов передбачає наявність мовця, слухача й потенційного виконавця (виконавців) дії, що не бере участі в розмові. Реалізацію волевиявлення адресанта уможливорює саме адресат, який може передати висловлене мовцем спонукування. Наприклад: – *Одтиши осавулові, щоб вернувся на Гнилий Єланець і нікуди не йшов. Нехай пильнує степ. Степ нехай пильнує, чуєш...* (Ю. Мушкетик).

Частковою нівеляцією апелятивності й волевиявлення мовця позначені структури з предикатом, вираженим спонукальним способом. У граматичній системі української мови вони репрезентують некатегоричне спонукування до дії: *Йшов би ти швидше звідси...* (Р. Іваничук); *...нехай би погасла мука разом із світом* (Ю. Мушкетик); *Хай би так добув Болеслав своє королівство!* (П. Загребельний); [Ворожбит. – Н. К.] *...нехай би видивився Лаврінів слід у чорній воді або в розтопленому олові, нехай би зняв з нього приворот* (Ю. Мушкетик). Увиразнення семантики модальності містять складні

речення із звертаннями: *Ваша світлосте, замкнули б ви його на ніч у порожнім вітряку – вже за півгодини застукотів би він у двері й зізнався б* (Ю. Мушкетик).

Потенційну можливість передачі волюнтативних модальних відтінків мають інші дієслівні форми. Це явище ґрунтується на механізмі способових транспозицій. Як слушно постулює М. О. Луценко, «розкриття механізму різних транспозицій форм способів дає ключ до розуміння структури способу загалом» [4, 31]. Носіями семантики волевиявлення можуть бути також часові форми, що традиційно розглядають у межах дійсного способу. Наприклад, конструкція *Дякую за відвертість... А попереду йти дозволяю. Ждана візьмеш провідником. Тільки будь обережний, не заривайся!* (В. Малик) загалом передає модальне значення спонукальності (увиразнюють цю семантику імперативні форми *будь обережний, не заривайся*). Хоч у реченні *Ждана візьмеш провідником* ужито форму майбутнього доконаного *візьмеш*, проте подана структура не втрачає спонукального значення, нею передано категоричність вимоги. Це увиразнює відповідна комунікативна ситуація, зумовлена контекстом. За умови функціонування грамеми майбутнього часу у висловленнях спонукальної модальності нейтралізовано семантику активного волевиявлення й актуалізовано значення реальності дії. І. В. Піддубська, досліджуючи модальну транспозицію дієслівних форм, слушно наголошує, що за умови переходу дійсного способу в семантичну сферу наказового «пасивність суб'єкта дії в імперативі перекривається семою активності суб'єкта дії в індикативі. Позиція суб'єкта мовлення стає відсторонено-пасивною. Із цими змінами пов'язана відповідна конотація повідомлення. Факт сприймається як той, що безумовно здійсниться в майбутньому. Це підкреслює прагматичний ефект безапеляційності вимоги. Суб'єкт, який має виконувати дію, вже ніби займає позицію реального її виконавця, тобто відбувається зміщення: потенційний суб'єкт дії → реальний суб'єкт дії. Ці зміни зумовлюють наявність експресивного відтінку категоричності вимоги, посилюють впливовість на співрозмовника» [7, 14]. Подані теоретичні положення наочно підтверджують такі структури: *І якщо Святослав справедливий, то мусить обвинуватити передусім Володимира...* (В. Малик); *Хочу всіх, хто здатен тримати меча, хто вміє стріляти з лука і вражати ворога списом, закликати до війська. А хто ще не навчився, той мусить навчитися від бувалих воїв!* (В. Малик).

Роль семантичного еквівалента предикатів, що формують висловлення спонукальної модальності, виконують форми майбутнього часу, наприклад: *Поки княгиня думала, Святослав радісно загукав: – Візьмемо (= візьмімо) його, татусю, візьмемо (= візьмімо)! Він навчить мене грати на сопілці та на гусях... (В. Малик); Тільки машину залишиши (= залиши) у Гостролуччі (В. Нестайко); – Візьмеш (= візьми) половецьких коней, княже, – сказав Славута, – їх достатньо маємо... (В. Малик); – Братіє і дружино! Про похід у нас буде ще час поговорити. А зараз побажаємо (= побажаймо) княгині Марії Васильківні доброго здоров'я і мної літа (В. Малик); – Боярине! – загув, як у бочку, старий гридень. – З Кузьмищем не пропадуть – буде і в розі, буде і в блюді! Стояне, не допоможеш (= допоможси) мені в цьому? (В. Малик). Засобами увиразнення спонукальної семантики в зазначених структурах виступають окремі компоненти й загалом контекст. Зокрема, в уривку – Нам треба виграти час, достойні бояри і великії мужі, – сказала княгиня таємному зібранню. – А тому будемо мовчати (= мовчімо) про смерть князя Святослава до приїзду його старшого сина, спадкоємця. Щоб ця печальна звістка не дійшла передчасно до Новгород-Сіверського... (В. Малик) на необхідність виконання дії вказує лексема *треба* в першому реченні. Завдяки цьому друге речення набуває значення волевиявлення мовця реалізувати бажану для нього дію, виконавці якої – співрозмовники й сам мовець. Отже, формального показника наказового способу немає, але завдяки комунікативній ситуації спонукування передано імпліцитно.*

Порівняно з наведеними структурами вищий рівень апелятивності та відповідні оцінно-експресивні відтінки маркують дієслова майбутнього часу із заперечною часткою *не*, наприклад: – Упізнав... От і добре!.. А тепер слухай: ти **не зачепиш** цих людей – ні діда Живосила, ні Любави – і пальцем! Ні сьогодні, ні завтра, ні будь-коли! (В. Малик); А тепер іди і запам'ятай, що ми тут тобі сказали: ти Живосила і Любаву й пальцем **не зачепиш!** (В. Малик).

Вужчий спектр транспозиційних уживань характерний для теперішнього та минулого часу, наприклад: – Княже, іншого виходу немає, – тихо промовив Рагуїл. – **Тікаємо** (= **тікаймо**) негайно! Слушнішого часу не буде! (В. Малик); Чому ж завтра? **Їдемо** (= **їдьмо**) разом післязавтра – все ж безпечніше (В. Малик); – **Пішли** (= **ходімо**) до Славуди... Хай він подивиться (В. Малик). Вторинні структури зі спонукальною семантикою формують предикати

минулого часу найчастіше зі значенням спонування до спільної дії чи розпорядження, наприклад: – *Завтра побачимо – як... А нині пішли (= ходімо) спати...* (В. Малик); *Ігор <...> наказав: – А тепер узяли (= візьміть) зброю, яку до цього везли на санях* (В. Малик).

У сучасній українській мові натрапляємо й на інші неспособові морфологічні репрезентанти спонукальної семантики, уживання яких є вторинним щодо основних формальних засобів вираження цього значення. Поширеними функційними еквівалентами предикатів у конструкціях апеляції виступають інфінітиви. Для них характерні актуалізація й категоричність семантики волевиявлення, наприклад: – *На Юрську гору! На Юрську гору! Церкву рятувати!* (Р. Іваничук); – *У вояків і ціпаків не стріляти!* (Р. Іваничук); *Вперед! І нікого не жаліти! Палити і вбивати – це наказую вам я, хан Кончак, син Атрака, внук великого Шарукана!* (В. Малик); – *Братіє, велю держатися всім купно! Із бойового ряду нікому не виїжджати! Вперед не зариватися і ззаду не залишатися! Хто покаже ворогові хребет, тому ганьба на віки вічні!* (В. Малик). За деяких контекстуальних умов неозначена форма дієслова може дещо послаблювати категоричність наказовості, підкреслюючи водночас обов'язковість виконання дії, наприклад: – *Жданку, пити! Жданку, де ж ти? Пити, пити!..* (В. Малик).

До вторинних синтаксичних форм вираження спонукальної модальності належать речення з невербалізованим волюнтативним компонентом. За такої умови спостерігаємо домінанту транспозиційного вектора номінативних речень, у яких наявне ускладнення основної буттєвої семантики нашаруванням додаткового значення волевиявлення. У сучасній українській мові спонукальні номінативні висловлення мають семантику наказу, команди, попередження, застереження тощо, наприклад: *Назустріч мчав гонець, кричав здалеку: – Княже, княже! Половці!* (В. Малик).

У нетиповій функційній площині перебувають також вокативні синтаксичні одиниці, транспозиційні переміщення яких відбуваються на осі спонукальної модальності. Такі структури містять імпліцитне спонування особи й завжди інформативно завершені: – *Мамо! Варю!* – *гукнула вона щосили* (В. Малик). Семантика згаданих висловлень значно ширша від семантики власне-вокативних конструкцій.

Сферу неспеціалізованих засобів формування висловлень спонукальної модальності доповнюють семантично ускладнені синтаксичні

побудови, які можна позначити термінами адвербіально-спонукальні та об'єктно-спонукальні висловлення. Носіями такого значення виступають двоскладні еліптичні конструкції. В адвербіально-спонукальних структурах адресант акцентує увагу адресатів – потенційних виконавців дії – на напрямі руху, кінцевому його пункті тощо, послугуючись при цьому власне-прислівниками або вторинними аналітичними прислівниковими формами, наприклад: – *Відчиніть ворота! Виходьте до нас у поле!* – гукнув князь обложеним. – *Та швидше! Кожна хвилина дорога!* (В. Малик); – *Дружино, за мною! Виручимо князя! Вперед!* (В. Малик); – *По конях!* – гукнув Кончак. – *Ми наздоженемо його!* (В. Малик). Головний компонент об'єктно-спонукальних висловлень репрезентує особу чи предмет, що входить у валентну рамку імпліцитного предиката. Його матеріальні показники – непрямі відмінки субстантивів, наприклад: *Слово князю!!!* (В. Малик); – *Коня мені!* (В. Малик). До структур зі спонукальною модальністю належать також синтаксичні одиниці еліптичного різновиду з акцентованою темпоральною семантикою, наприклад: *Чи не пора й на молитву!* (П. Загребельний).

Опосередковано значення спонукальної модальності маркують квазі-висловлення, морфологічними засобами експлікації семантики волюнтативності в яких є вигуки та інтер'єктивовані слова, наприклад: – *Тс-с-с! Без шуму! Щоб і листочок не сколихнувся!* (В. Малик); *Трат заверещав: – Геть! Відпусти мене! Як смієш перечити батькові!* (В. Малик); – *Забирайте найцінніше – і гайда звідси* (В. Малик); – *Полундра!* – він злякано вдарив... (І. Драч).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Специфіка спонукальної модальності виявлена в тому, що вона має досить розгалужений морфологічний спектр вираження. Центральну ланку становлять структури з предикатами у формі наказового способу. Напівпериферійними є конструкції, структуровані дієсловами спонукального способу. Периферійність пов'язана з грамами майбутнього, теперішнього й минулого часу, інфінітивами. Абсолютну периферію формують синтаксичні побудови з невербалізованими волюнтативними компонентами. У сфері напівпериферійних та периферійних синтаксичних утворень відбувається своєрідний семантичний зсув, унаслідок чого неспеціалізовані форми репрезентації волюнтативності значеннево тяжіють до власне-імперативних компонентів. Функційно-семантичний аспект усіх типів висловлень полягає у ви-

раженні дії з вольовою спрямованістю. Отримані наукові результати дослідження збагачують новими ідеями концепції функційно-категорійної граматики й дають змогу по-новому підійти до розв'язання актуальних лінгвістичних проблем, які стосуються категорійної системи мови та її підсистем. Зреалізований новий підхід до потрактування спонукальної модальності перспективний для опису інших грамем, що перебувають у класифікаційній сітці категорії синтаксичної модальності.

Список використаної літератури

1. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Ш. Балли. – М. : Изд-во иностр. лит., 1955. – 416 с.
2. Загнітко А. П. Теоретична грамика української мови. Синтаксис : [монографія] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – 662 с.
3. Золотова Г. А. О модальности предложения в русском языке / Г. А. Золотова // Науч. докл. высш. шк. Филол. науки. – 1962. – № 4. – С. 16–23.
4. Луценко Н. А. Смысловая структура наклонения и употребление наклонений в русском языке / Н. А. Луценко // Учёные записки Тартус. гос. ун-та. – 1987. – Вып. 760. – С. 30–46.
5. Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій : [монографія] / М. В. Мірченко. – [2-ге вид., переробл.]. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. – 392 [1] с.
6. Немец Г. П. Актуальные проблемы модальности в современном русском языке / Г. П. Немец. – Ростов / нД : Изд-во Ростов. ун-та, 1991. – 187 с.
7. Піддубська І. В. Модальна і темпоральна транспозиція дієслівних форм : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / І. В. Піддубська. – Донецьк, 2001. – 20 с.
8. Скаб М. С. Функціональна сфера апеляції в українській мові (семантика, грамика, прагматика, стилістика) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / М. С. Скаб. – К., 2002. – 34 с.
9. Сучасна українська літературна мова : синтаксис / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1972. – 515 с.
10. Теория функциональной грамматики. Темпоральность. Модальность / [А. В. Бондарко, Е. И. Беляева, Л. А. Бирюлин и др.] ; под ред. А. В. Бондарко. – Л. : Наука, 1990. – 262, [1] с.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Гончар О. Т. Вибрані твори : У 4 т. / О. Т. Гончар. – К. : Сакцент Плюс, 2005.
2. Загребельний П. А. Твори у 6 т. / П. А. Загребельний. – К. : Дніпро, 1979.

3. Іваничук Р. І. Черлене вино ; Манускрипт з вулиці Руської : [романи] / Р. І. Іваничук. – Х. : Фоліо, 2006. – 382 с. – («Українська література»).
4. Костенко Л. В. Вибране / Л. В. Костенко. – К. : Дніпро, 1989. – 559 с.
5. Луків М. В. Мелодії для матері і коханої : [поезії] / М. В. Луків. – К. : Молодь, 1991. – 192 с.
6. Малик В. К. Князь Кий : [роман] / В. К. Малик. – Х. : Фоліо, 2009. – 282 с. – (Історія України в романах).
7. Мушкетик Ю. М. Яса : [роман] / Ю. М. Мушкетик. – К. : Дніпро, 1990. – 831 с.

УДК 811.161.2:81'37

Ірина Кость

ІДІОСТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗОВАНОГО СВІТУ ЕМОЦІЙ ВАЛЕР'ЯНА ПІДМОГИЛЬНОГО

У статті досліджено проблему визначення ідіостильової манери вербалізації внутрішньої сфери персонажів романів Валер'яна Підмогильного. Увагу зосереджено на особливостях маніфестації емоцій одиницями лексико-фразеологічного рівня, а також на виокремленні провідних та периферійних переживань.

Ключові слова: вербалізація, емоція, ідіостиль, лексема, фразеологізм, текст.

Кость И. Идиостилевые особенности вербализованного мира эмоций Валерьяна Пидмогильного. В статье исследуется проблема определения идиостилевой манеры вербализации внутренней сферы персонажей романов Валерьяна Пидмогильного. Внимание сосредоточено на особенностях манифестации эмоций единицами лексико-фразеологического уровня, а также на выделении ведущих и периферийных переживаний.

Ключевые слова: вербализация, эмоция, идиостиль, лексема, фразеологизм, текст.

Kost I. Idiostyle Features of Verbalized Word of Emotions of Valerian Pidmohylny. The article deals with the definition of the idiomatic style of characters' inner sphere verbalization in Valerian Pidmohylny's novels. The focus is made on peculiarities of emotions demonstration with the help of lexical-phraseological units, as well as on the selection of major and peripheral experiences.

Key words: verbalization, emotion, idiomatic style, lexical unit, phraseological unit, text.

Постановка наукової проблеми та її значення. У радянські часи Валер'ян Підмогильний був підданий забуттю, його творчу спадщину заборонялося читати, видавати, вивчати. Повернення цієї